

ÚVOD DO PROSOPOGRAFIE KLÁŠTOROV KLARISIEK V UHORSKU V RANOM NOVOVEKU¹

Ingrid Kušniráková

KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid: The introduction into prosopography research of the cloisters of Poor Clares in Hungary in Early modern times. *Historické štúdie*, 2013, roč. 47, pp. 37 – 45.

The study of female religious communities, the social background of nuns and their positions in the cloister community required the use of not only traditional methods of historical work, but also genealogy and prosopography.

History. Hungary. Catholic church. Cloister of Poor Clares. Archontology. Prosopography.

Úvod

Slovenská i maďarská historiografia sa pri doterajšom výskume dejín uhorských kláštorov klarisiek v ranom novoveku venovala najmä rehoľným komunitám ako celku; stavebným dejinám ich kláštorných komplexov, majetkovým pomerom jednotlivých kláštorov a v poslednom čase aj ich kultúrnemu prínosu, najmä v oblasti písomnej kultúry.² Dejiny rehoľných spoločenstiev klarisiek sú však aj dejinami mnohých žien, ktoré za múrmi kláštora často prežili aj niekoľko desaťročí. Informácie o personálnom obsadení jednotlivých kláštorov nám môžu poskytnúť, v prípade, ak sa zachovali, matriky prijatých žien a dievčat. Obrazom ich života v rehoľnej komunite sú najmä záznamy o obsadení jednotlivých postov a úradov, ktoré sa vyhotovovali každé tri roky po voľbe nového predstavenstva kláštora. Výskum rehoľných komunit, spoločenského pôvodu jednotlivých mníšok, ako aj ich postavenia a možnosti uplatnenia v kláštornom spoločenstve si vyžaduje využiť nielen tradičné metódy historickej práce, ale aj pomocné vedy historické – najmä genealógiu a prosopografiu.

¹ Štúdia je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA 2/7174/7 Archontológia slovenských/uhorských dejín. Práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0119-11.

² V slovenskej historiografii je výnimkou práca STANČIAKOVÁ, Kristína. Genealogický výskum bratislavských klarisiek v druhej polovici 17. storočia. In *Slovenská archivistika*, 41, 2006, 2, s. 52 – 75.

Krátke dejiny kláštorov klarisiek v Uhorsku

Vojenské, politické a náboženské udalosti po roku 1526 spôsobili, že na začiatku 17. storočia sa v krajine nachádzali len dva ženské kláštory – kláštor klarisiek v Trnave a Bratislave. Život oboch rehoľných komunít počas celého 17. storočia ovplyvňovali vojny, stavovské povstania a opakované morové epidémie. Mníšky museli niekoľkokrát opustiť svoje kláštorné budovy a hľadať útočisko v emigrácii alebo na panstvách katolíckych magnátov. Počas pobytu v cudzine obe rehoľné komunity prijali reformované štatúty svojho rádu a zaviazali sa na ich striktné dodržiavanie. Po roku 1711 nastalo v Uhorsku obdobie relatívneho pokoja a stability, čo sa prejavilo aj v rastúcom počte rehoľných inštitúcií a rozšírení ich majetkovej základne. Bol to čas prosperity aj pre kláštory klarisiek v Bratislave a Trnave. Oba kláštory si zrekonštruovali a dobudovali svoje objekty, ich kostoly získali barokovú výzdobu, rozsiahly majetok vo forme nehnuteľností a kapitálu im umožňoval zabezpečiť relatívne vysoký počet rehoľníčok.³ V roku 1714 sa klariskám podarilo obnoviť kláštor v Budíne a v roku 1728 vznikol vďaka podpore grófa Alexandra Károlyho kláštor klarisiek v Pešti.

Kláštory klarisiek v Bratislave a Trnave mali až do polovice 18. storočia výrazne aristokratický charakter. V Bratislave žilo niekoľko generácií mníšok z rodu Weseľenyi, Balassa, Erdödy, Révay, Csáky, Esterházy, Keglevics a Amade. V trnavskom kláštore mali početné zastúpenie mníšky z rodu Apponyi, Erdödy, Forgach, Balassa, Révay, Csáky a Barkóczy. Ojedinelé neboli prípady, keď v kláštore žili blízke príbuzné – sestry, sesternice, prípadne netere so svojimi tetami či pratetami. Od polovice 18. storočia v oboch kláštoroch postupne vzrastal počet mníšok nešľachtického pôvodu, napriek tomu si mníšky z urodzených spoločenských vrstiev zachovali prevahu až do zrušenia oboch inštitúcií v roku 1782. V kláštoroch v Budíne a Pešti mali mníšky zo zemianskych a meštianskych rodín vždy početné zastúpenie a v čase rušenia kláštorov boli v prevahe.

Význam práce pre rehoľnú komunitu

Ideálom západného monasticizmu bol život v kláštore vyplnený prácou a modlitbami. Manuálna práca však mala viac duchovný a ideologický rozmer ako materiálny význam, vnímala sa najmä ako forma pokory a prevencia pred záhaľkou. Ideológia práce predpísaná v rádovej regule sa v kláštoroch praktizovala viac podľa vtedajších sociálnych noriem ako podľa pôvodných rehoľných ideálov. Práca na poli alebo v domácnosti nebola vhodná pre osoby z urodzených spoločenských vrstiev, z ktorých pochádzala väčšina rehoľníkov oboch pohlaví. Preto väčšina rádov začala už v stredoveku prijímať laické sestry a bratov, ktoré boli nižšieho spoločenského pôvodu a ich povinnosťou

³ V oboch kláštoroch žilo v 18. storočí okolo 50 mníšok, tento počet bol však vysoký len pre uhorské pomery. V západnej Európe boli bežné ženské kláštory, v ktorých našlo zapotrebie viac ako sto rehoľníčok.

bola najmä starostlivosť o domácnosť. Fakt, že prvotným poslaním kláštorov bola trvalá služba Bohu a v neposlednom rade aj uvedené spoločenské rozdiely spôsobili, že v rehoľných komunitách sa Opus Dei (služba Bohu) cenila viac ako manuálna práca.⁴

Laické sestry tvorili v uhorských kláštoroch klarisiek v 18. storočí približne štvrtinu z celkového počtu mníšok. Zvyčajne mali meštiansky pôvod a pri vstupe do kláštora sa od nich neočakávalo veno. Mnohé z nich však pochádzali zo solventných rodín, ktoré im dokázali zabezpečiť zariadenie cely na podobnej úrovni ako rodiny chórových sestier. Ich menejcenné postavenie v rehoľnej komunite však bolo neprehliadnuteľné. Väčšinou žili v celách bokom od chórových sestier, v izbách nemali pece, a preto v zime museli spať v spoločnej spálni. Boli vylúčené z volieb vedenia kláštora, nemohli získať žiadnu funkciu a nezúčastňovali sa vizitácií. Laické sestry boli najmä kuchárkami a ošetrovatelkami chorých.

Hlavnou povinnosťou chórových sestier bola služba Bohu, teda účasť na kánonických hodinkách, omšiach a predpísaných pobožnostiach. Väčšina sestier si musela plniť aj úlohy, ktoré im vyplývali z funkcie v rámci rehoľného spoločenstva. Podľa reguly rádu museli manuálnu prácu vykonávať aj chórové sestry, väčšinou sa venovali šitiu, vyšívaniu alebo drobným prácam v domácnosti. Práca mala odstrániť lenivosť a záhaľku medzi mníškami a súčasne ich mala upevňovať v pokore a poslušnosti. Výstižne to dokumentujú slová provinciála Františka Végha, vizitátora trnavského kláštora v roku 1636: „*Je isté, že pýcha je perinou diabla. Aby diabol nezískal medzi Vami miesto, treba sa okrem vigílie, soboty, nedele a sviatkov od obeda do večera zdržiavať spoločne na určenom mieste a zaoberať sa jednoduchou prácou. Nech sa od tejto chvíle nikto neodváža vymýšľať dôvody na neúčast'. Akú prácu abatiša prideli, takú musí mníška bez ohľadu na súťaživosť a bez neochoty vykonať.*“⁵

Funkcie a úrady v rehoľnej komunite klarisiek⁶

Rehoľná komunita klarisiek predstavovala hierarchicky usporiadané spoločenstvo, ktoré viedla a riadila jedna osoba. Postavenie a uplatnenie každej mníšky bolo predurčené jej pôvodom a výškou vena, ovplyvňované vekom a dĺžkou pobytu v kláštore, ale v neposlednom rade aj jej osobnými schopnosťami a ambíciami.

Predstavenou kláštora klarisiek bola abatiša (opátka), ktorá reprezentovala kláštor pri kontaktoch s vonkajším svetom. Na základe svojho úradu komunikovala s vedením Mariánskej provincie františkánov a ostrihomským arcibiskupom, so správcami ma-

⁴ WALKER, Claire. Combining Martha and Mary: Gender and Work in Seventeenth-Century English Cloisters. In *Sixteenth Century Journal*, 30, 1999, 2, s. 399n.

⁵ Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív Bratislava (ďalej len MV SR, ŠA BA), Mariánska provincia františkánov (ďalej len MPF), LAD. 30, fasc. 3, n. 2.

⁶ Kompetencie a povinnosti, ktoré patrili k jednotlivým funkciám a úradom, sú opísané podľa reguly rádu z roku 1663 (MV SR, ŠA BA, MPF, LAD. 30, Estra ordinem, n. 1) a na základe príkazov a nariadení, ktoré vedenie provincie adresovalo predstaveným bratislavského a trnavského kláštora (MPF, LAD. 29, fasc. 4 a LAD. 30, fasc. 3).

jetkov a dlžníkmi kláštora. Abatiša musela v záujme kláštora udržiavať dobré vzťahy s dobrodincami a patrónmi kláštora, ako aj s rodinami mníšok, novíciek a chovankýň, od ktorých sa očakávala trvalá hmotná podpora. Od druhej polovice 18. storočia, v dôsledku rastúceho záujmu štátu o cirkevné inštitúcie a ich majetok, museli abatiše čoraz častejšie reagovať na nariadenia Miestodržiteľskej rady a hľadať spôsoby, ako obhájiť pred štátnou mocou záujmy nimi spravovaných inštitúcií. Rozsiahle však boli najmä jej právomoci a povinnosti vnútri rehoľnej komunity. Opátka niesla zodpovednosť za náboženský život rehoľného spoločenstva i každého jednotlivca, za dodržiavanie reguly a klauzúry. Jej poslaním bolo predchádzať sporom a konfliktom, udržiavať a podporovať dobré vzťahy v komunite a spravodlivo vyriešiť prípadné spory. Všetkým mníškam mala venovať rovnakú pozornosť a starostlivosť, nežiaduca bola diskriminácia jednotlivcov z akéhokoľvek dôvodu alebo preferovanie blízkych osôb. Osobitnú pozornosť mala venovať chorým a zomierajúcim, zabezpečiť im lekársku pomoc, primeranú starostlivosť a v prípade potreby posledné pomazanie.

Kompetencie predstavenej kláštora boli rozsiahle, ale nie neobmedzené. Napriek svojmu privilegovanému pôvodu a postaveniu zostala vždy len ženou, ktorú súveké konvencie pokladali za slabú, nestálu, nespôsobilú niesť plnú zodpovednosť za iných i za seba samu.⁷ Preto boli abatiše kláštorov klarisek v Uhorsku podriadené guardiánom miestnych františkánskych kláštorov a provinciálovi Mariánskej provincie františkánov, na základe dekrétov Tridentského koncilu aj ostrihomskému arcibiskupovi. Poverení kňazi vykonávali v kláštore duchovnú správu (slúženie omší, vysluhovanie sviatostí), vedenie provincie dozeralo najmä na zachovávanie reguly a participovalo na rozhodnutiach abatiše, ktoré sa týkali prijímania nových členiek rádu, spravovania majetku a využívania jeho výnosov. Ostrihomský arcibiskup dohliadal na dodržiavanie klauzúry a spolu s vedením rádu riadil a dozoroval voľby vedenia kláštora.

K volenému predstavenstvu kláštora patrila aj priorka, večné a volené diskrétky. Priorka zodpovedala najmä za spravovanie majetku a majetkové záležitosti kláštora. Večné diskrétky sa volili na doživotie, zvyčajne sa nimi stali bývalé abatiše a priorky. Volené diskrétky sa vyberali z najstarších a najskúsenejších chórových sestier, ich funkčné obdobie bolo tri roky. Diskrétky boli poradným zborom abatiše. Spolurozhodovali o prijatí novíciek a chovankýň, v prípade potreby mohli participovať na ich výchove. Ich súhlas sa vyžadoval aj pri riešení majetkových a finančných záležitostí. Regula rádu predpokladala, že abatiša, priorka a diskrétky budú pri spravovaní kláštora spolupracovať.

Budúcnosť rehoľnej komunity a jej trvalá existencia záviseli najmä od starostlivého výberu kandidátok rehoľného života a ich kvalitnej prípravy. Post majsterky novíciek preto patrila k privilegovaným a obsadzoval sa najmä staršími a skúsenejšími mníškami. Kompetencie majsterky novíciek boli nedeliteľné a okrem vedenia kláštora nemožno do výchovy rádového dorastu nikto zasahovať. Vo formovaní mladých mníšok a zloženia večných sľubov do 24. roku života pokračovala majsterka mladých mníšok.

⁷ RAPLEY, Elisabeth. *A Social History of the Cloister*. Montreal : McGill-Queen's University Press, 2001, s. 117.

V prípade, že kláštor prijímal na výchovu aj malé dievčatá, starostlivosťou o ne bola poverená majsterka detí. Uvedené funkcie sa mohli spájať alebo deliť podľa okolností a počtu vychovávaných dievčat.

Vzhľadom na význam klauzúry pre disciplinizáciu ženských rehoľných komunít v posttridentnom období patrili k prestížnym postom v kláštornej spoločnosti aj funkcie sestry načúvajúcej a vrátničky, ktorých povinnosťou bolo zabezpečiť jej striktné dodržiavanie. Regula rádu povoľovala klariskám obmedzený kontakt s osobami zvonka len v parlatóriu, prípadne na rote. Parlatórium, návštevná miestnosť alebo hovorňa, malo vchod z ulice i z vnútra kláštora. Miestnosť bola predelená hustou mrežou, ktorá oddeľovala mnišky od návštevníkov a dôsledne im bránila vo fyzickom kontakte. Obyvatelky kláštora mohli prijať návštevu len so súhlasom abatiše a v prítomnosti sestier načúvajúcich. Sestry načúvajúce si mali vypočuť celý rozhovor a zabrániť tomu, aby mnišky rozprávali svojim návštevám o živote v kláštore. Vrátničky okrem služby pri bráne boli zodpovedné aj za využívanie roty. Rota predstavovala malé otočné okienko v bráne, ktorým sa mohli dnu doručiť alebo odoslať z kláštora drobné predmety. S ohľadom na zodpovednosť, ktorá sa spájala s uvedenými úradmi, boli ich výkonom poverované najmä staršie mnišky, ktoré sa považovali za odolnejšie voči nástrahám vonkajšieho sveta.

Početná skupina sestier zabezpečovala každodenný chod kláštora a praktické záležitosti. Sakristiánky udržiavali sakristiu kostola, pripravovali potrebné bohoslužobné predmety, starali sa o ich údržbu a vhodné uchovávanie. Maďarské a nemecké sekretárky vyhotovovali potrebné písomnosti. Šafárky spravovali sklady potravín, správkyné vínnych pivníc sa starali o zásoby vína. Najnižšie priečky v kláštornej hierarchii patrili ošetrovatelkám chorých a kuchárkam.

Voľba predstavenstva kláštora

Tridentský koncil v snahe zabrániť dedičnej držbe kláštornej funkcie a systému komendátorov nariadil trojročné funkčné obdobie a tajnú voľbu predstavenstva kláštorov.⁸ Voľba predstavených uhorských kláštorov klarisiek sa vždy konala pod dozorom delegátov Mariánskej provincie františkánov a ostrihomského arcibiskupa. Ich prítomnosť na volebnom akte sa stala jedným z nástrojov disciplinizácie klarisiek v ranom novoveku, ako aj symbolom závislosti ženských rehoľných komunít od rádových a cirkevných nadriadených. Vyslaní delegáti sa počas voľby nezdržovali v priestoroch kláštora, ale v parlatóriu. Hlasovanie bolo tajné, mnišky postupne pristupovali k mreži a ústne odovzdali svoj hlas. Aktívne volebné právo mali iba chórové sestry, ktoré zložili svoje večné sľuby minimálne pred štyrmi rokmi. Z voľby boli úplne vylúčené laické sestry a novicky.

Kandidátku na post abatiše navrhovala rehoľná komunita. Predložený návrh bol výsledkom „rokovaní“ medzi samotnými mniškami, ale významnú úlohu zohrali i ro-

---

⁸ McNAMARA, Jo Ann Kay. *Sisters in arms. Catholic nuns through Two Milenia*. Cambridge – London : Harvard University Press, 1996, s. 503.

dinné väzby mníšok a intervencia príbuzných a priateľov. Podľa dekrétov Tridentského koncilu sa o post abatiše mohla uchádzať len mníška, ktorá mala minimálne 40 rokov a najmenej osem rokov bola chórovou sestrou. Ak zástupca Mariánskej provincie františkánov nesúhlasil s jej kandidatúrou, mohol navrhnúť vlastnú kandidátku, ktorá dosiahla vek 30 rokov a od zloženia jej večných sľubov uplynulo aspoň päť rokov.⁹ Všeobecne možno konštatovať, že na post abatiše kandidovali najmä staršie mníšky urodzeného pôvodu alebo tie, ktoré kláštora priniesli vysoké veno. Vek a urodzený pôvod boli predpokladom, že novozvolená hlava kláštora bude mať u mníšok potrebný rešpekt a úctu.

Úspešná kandidátka musela získať nadpolovičnú väčšinu hlasov. Ak v kláštore žili blízke príbuzné novozvolenej abatiše, počas jej trojročného funkčného obdobia nemohli zastávať žiadne významnejšie funkcie (napr. post priorky, vrátničky či kľučiar-ky). Úradujúca abatiša mohla byť zvolená na ďalšie tri roky len so súhlasom pápežskej kúrie, inak sa mohla o funkciu opätovne uchádzať až po uplynutí 6 – 8 rokov. Počas tohto obdobia mohla iné rozhodujúce funkcie získať len na základe dišpenzu vedenia Mariánskej provincie františkánov. Bývalé abatiše sa zvyčajne stali večnými diskreťkami. Po skončení volieb novozvolená abatiša rozdelila ostatné funkcie a úrady. Napriek tomu, že išlo o vnútornú záležitosť kláštora, rozdelenie funkcií ovplyvňovali nielen pomery vnútri komunity, ale i rodinné a priateľské väzby mníšok.¹⁰

Výkon funkcií a úradov z aspektu vizitátorov

Klarisky, podobne ako iné stredoveké kontemplatívne rády, realizovali reformu v ranom novoveku pokusom o návrat k stredovekým ideálom a striktnjším dodržiavaním pôvodných štatútov rádu. Návratom k prvotnej regule a k starobylým tradíciám sa klarisky snažili posilniť vlastnú identitu a vymedziť sa oproti novovznikajúcim rehoľným spoločnostiam. Regula rádu bola normatívnym dokumentom a ideálom, ku ktorému sa rehoľné komunity viac alebo menej úspešne snažili priblížiť počas celej svojej existencie. Obrazom toho, do akej miery sa im to podarilo, sú zvyčajne vizitačné protokoly.¹¹ Tento druh dokumentov sa pre kláštory klarisiek v Uhorsku nezachoval, k dispozícii sú však rôzne pokyny a nariadenia, ktoré vizitári adresovali kláštorom po skončení vizitácie s cieľom odstrániť zistené nedostatky.¹² Pri interpretácii tých-

⁹ MV SR, ŠA BA, MPF, LAD 30, fasc. 3.

¹⁰ Provinciál Didacus Babcsanszky bratislavským mníškam v roku 1662 pripomínal, že „*je zakázané pridelovať úrady za dary, ktoré kláštor dostal od príbuzných mníšok*“.

¹¹ Vizitácie kláštorov klarisiek vykonávali provinciálom poverení františkáni z Mariánskej provincie františkánov. Najmä v 17. storočí sa vizitácie stali nástrojom reformy a obnovy rehoľného života, v 18. storočí ich význam upadol a už sa nekonali tak často ako v minulom storočí. Úlohou vizitátora bolo zistiť, ako sa v kláštore dodržiava regula rádu, klauzúra a silencium, ako mníšky rešpektujú svoj sľub chudoby, čistoty a poslušnosti, či sa pravidelne koná kapitula a slúžia sa kanonické hodinky. Vizitátor mal overiť, ako sa využíva majetok kláštora, zistiť nedostatky v konaní abatiše, spovedníka a prípadne i ďalších osôb poverených vedením kláštora.

¹² MV SR, ŠA BA, MPF, LAD. 29, fasc. 4; LAD. 30, fasc. 3.

to dokumentov treba rešpektovať, že sú protipólom rádovej reguly. Ich cieľom nebolo opísať a vyzdvihnúť kladné stránky v živote rehoľnej komunity, ale upozorniť na priestupky proti pravidlám rehoľného života a dosiahnuť ich odstránenie.

Záujem vizitátorov sa sústredil najmä na výkon funkcií a úradov, ktoré najviac ovplyvňovali disciplínu a poriadok v kláštore. V prvom rade to vždy bola osoba abatiše, lebo jej charakter, autorita a spôsob využívania získaných právomocí výrazne formovali a ovplyvňovali život rehoľnej komunity, kvalitu života mníšok i vzájomné vzťahy. Očakávalo sa, že opátka udrží vnútri rehoľnej komunity pokoj a medziľudské vzťahy hodné osôb zasvätených Bohu. Zdá sa, že povinnosť dosiahnuť trvalý zmier v uzavretej ženskej komunite izolovanej od vonkajšieho sveta patrila k najťažším úlohám predstavenej kláštora. Vizitátori opakovane kritizovali abatiše, že nedokážu zlepšiť napäté vzťahy medzi mníškami, zabrániť hádkam a vyriešiť vzniknuté spory.

Jednou z úloh predstavenej kláštora bolo odhaľovať priestupky proti rádovej regule a primerane ich trestať. Udelenie trestu vždy záviselo od jej individuálneho rozhodnutia a od spôsobu, akým vykonávala svoje kompetencie a moc. Vizitátori za nedodržanie reguly navrhovali prísne a ponižujúce tresty, ale zachované pramene naznačujú, že tento nástroj disciplinizácie sa v praxi nevyužíval tak často ako mužskí nadriadení klarisiek očakávali. Provinciál Dionýz Snajder po skončení vizitácie bratislavského kláštora na začiatku 18. storočia konštatoval, že o „*trestoch tu sotva počuť, (mníšky) konajú beztrestne, tam, kde je takáto tolerancia, tam nie je žiaden strach*“¹³. Protipólom nadmernej benevolencie k porušovaniu pravidiel a disciplíny bolo násilné konanie abatiše voči podriadeným, neopodstatnene prísne tresty a marginalizácia niektorých mníšok v rámci rehoľnej komunity. Abatišu mohli za násilné konanie voči podriadeným potrestať vizitátori, extrémne prípady riešilo vedenie provincie, prípadne až generálny minister rádu v Ríme.

Vizitátori často konštatovali, že klarisky majú problém dodržať sľub poslušnosti, ktorá sa v potridentskej katolíckej cirkvi cenila viac ako všetky ostatné cnosti. Mníška mala striktné žiť podľa reguly rádu a bezvýhradne poslúchať abatišu, vizitátora a rádových predstavených. V skutočnosti sa tento ideál len veľmi ťažko darilo plniť. Potvrdzujú to aj slová vizitátora kláštora v Trnave v roku 1656: „*Zistili sme, že mníšky opovrhujú abatišou, priorkou a diskreťkami a dávajú to najavo nielen za ich chrbtom, ale i zoči-voči. Nahnevane nadávajú, vyvolávajú hádky, konajú neľudské činy. Ako keby len z mladicekej nerozvážnosti, a nie na celý život prijali regulu (...)*“¹⁴ Dodržať sľub poslušnosti však predstavovalo problém aj pre samotné abatiše, ktoré mali ísť v tomto smere svojim podriadeným príkladom. Abatiše vo svojom mene i v mene komunity odporovali vizitátorom alebo ostrihomskému arcibiskupovi, a to najmä vtedy, ak svojimi nariadeniami žiadali zmeniť dávne zvyky alebo sprísniť podmienky života v kláštore. Vyskytli sa aj prípady, keď neposlušnosť abatiše voči rádovým predstaveným musel riešiť až generálny minister rádu.¹⁵

¹³ MV SR, ŠA BA, MPF, LAD. 29, fasc. 4.

¹⁴ Tamže, LAD. 30, fasc. 3, n. 4.

¹⁵ V roku 1713 generálny minister rádu potrestal trnavskú abatišu Antóniu Nyáryovú za nerešpektovanie

Kritika vizitátorov takmer pravidelne smerovala aj k sestrám načúvajúcim. V dôsledku ich laxného postoja k povinnostiam sa mohli mníšky nekontrolovane stretávať s príbuznými a známymi a tráviť čas v parlatóriu na úkor náboženských a iných povinností. Okrem uvoľnenia disciplíny hrozilo, že mníšky vyrozprávajú osobám zvonka rôzne podrobnosti či pikantnosti o živote za kláštornými múrmi a poškodia povest' kláštora i jeho obyvateľiek v očiach verejnosti. Úlohy vyplývajúce z funkcie si dôsledne neplnili ani sestry, ktoré slúžili na rote. Návštevu kláštora umožňovali aj nepovolaným osobám, najmä ženám, ktoré prinášali mníškam rôzny tovar. Priestory kláštora tak niekedy pripomínali trh a mníšky okrem klauzúry súčasne porušili i sľub chudoby. Sestrám slúžiacim na rote vizitátori nevyčítali len nedôsledné plnenie povinností, ale i správanie nedôstojné rehoľným osobám. Na rote viedli dlhé rozhovory s náhodnými okoloidúcimi, ozýval sa odtiaľ krik a smiech, dokonca tam bývali hostiny s jedlom a pitím.

Majsterky novíciek mali byť podľa názoru vizitátorov prísne a dôsledné, lebo „*je známe, že ak sa mladé mníšky vychovávajú prísne, tak môžeme dúfať, že neskôr sa stanú prospešnými členkami rádu, naopak, ak je výchova voľná a všetko povoľujúca, potom takýto človek prispeje k zhoršeniu disciplíny v ráde i kláštore*“¹⁶. Vizitátori navrhovali prísne tresty pre mníšky, ktoré sa opovážili zasahovať do výchovy novíciek. Ak mníška spozorovala u novicky nedostatky, jej povinnosťou bolo informovať majsterku novíciek, ktorá sa postarala o nápravu. Takmer neobmedzený vplyv na formovanie mladých dievčat mohli majsterky novíciek zneužiť na manipuláciu svojich zverenkyň proti vedeniu kláštora či iným osobám. Takéto konanie sa sankcionovalo stratou úradu a prísny trestom.

Trvalým problémom v živote rehoľných komunít klarisiek bola aj nedostatočná starostlivosť o chorých a umierajúcich. Vizitátori opakovane napomínali ošetrovatelky v infirmáriu, aby svojim pacientkam poskytovali takú starostlivosť, akú by si ony želali, ak by sa ocitli na ich mieste. Opátkam a priorkám pripomínali, aby dozerali na prácu ošetrovateliek, aby chorým sestrám zabezpečili všetko potrebné a nedopustili, aby niektorá z nich zomrela bez sviatosti posledného pomazania. Kritike vizitátorov sa nevyhli ani kuchárky. Vizitátori ich karhali za neporiadok v kuchyni, ako aj za nedbalé a oneskorené plnenie povinností.

Záver

Angela Tarabotti, benediktínka v kláštore v Brescii, vo svojom diele *Inferno monacale* prirovnala konvent k peklu v prípade, ak sa dievča necítilo povolané na rehoľný stav a do kláštora vstúpilo z donútenia. Podľa názoru tej istej autorky, prezentovanom v jej ďalšej knihe *Paradiso monacale*, sa kláštor mohol stať i nebom, ale len pre ženy, ktoré mníšsky stav prijali slobodne.¹⁷ Historiografia často prezentuje ženské kláštory ako súčasť rodinnej stratégie šľachtických a patricijských rodín a ako jedinú prijateľnú

---

provinciála Mariánskej provincie františkánov odvolaním z postu.

¹⁶ MV SR, ŠA BA, MPF, LAD. 30, fasc. 3.

¹⁷ HUFTON, Olwen. *The prospect before her: a history of women in Western Europe*. New York : Alfred A. Knopf, 1995, s. 376n.

alternatívu manželského stavu pre ženy z uvedených spoločenských vrstiev, ak sa z rôznych dôvodov nevydali. Z histórie sú známe osudy žien, ktoré sa stali mníškami dobrovoľne, pod nátlakom svojich rodičov. Menšia pozornosť sa venuje rehoľníčkam, ktoré do rádu vstúpili dobrovoľne, prípadne proti vôli svojej rodiny.¹⁸ Ženské rehoľné komunity sa však už menej prezentujú ako miesto, ktoré poskytovalo ženám určité možnosti seberealizácie a povedané v modernej terminológii i kariéneho postupu. Osud každej mníšky v kláštore bol predurčený jej spoločenským postavením, výškou vena a v neposlednom rade i jej osobnými ambíciami a schopnosťami. Rehoľníčky s urodzeným pôvodom a vysokým venom mali vopred otvorenú cestu do vedenia rehoľnej komunity.

Predstavené kláštorov získali postavenie a kompetencie, ktoré by pravdepodobne nikdy nezískali vo svetskom živote. Viedli zverenú rehoľnú komunitu, svojimi rozhodnutiami ovplyvňovali jej každodenný život, spôsob dodržiavanie reguly i vzájomné vzťahy medzi mníškami. Riadili početné služobníctvo, vymenovali právnych zástupcov kláštora, rozhodovali o spravovaní kláštorných majetkov, vydávali inštrukcie pre ich správcov a kontrolovali ich činnosť. Niektoré mníšky pracovali ako vychovávateľky detí a rádového dorastu, sekretárky alebo viedli kláštornú domácnosť ako šafárky, správkyne sýpok či vínnych pivníc. Nadané ženy sa mohli venovať spevu, rozšírená bola záľuba v maľovaní, ojedinele sa rehoľníčky venovali aj písaniu. Obmedzené možnosti realizácie mali len laické sestry, ktorým bola určená práca v kuchyni a ostatné domáce práce.

THE INTRODUCTION INTO THE PROSOPOGRAPHY RESEARCH OF THE CLOISTERS OF POOR CLARES IN HUNGARY IN THE EARLY MODERN TIME

Ingrid Kušniráková

Historiography very often presents the female cloisters as a part of the family strategy of the noble and patrician families, and as the only acceptable alternative to the marital status of women from the above-mentioned social stratus who didn't marry for different reasons. We know from history of the fate of the woman who became a nun under pressure from the parents. Less attention is paid, however to the nuns who enter the order voluntary or against the will of their families. Female religious communities are less often presented as places which offered women some possibilities for self-fulfilment. The fate of every nun in the cloister was predestined by her social status, the value of her dowry, and by her personal ambitions and abilities.

Mgr. Ingrid Kušniráková, PhD., Historický ústav SAV, P. O. Box 198, Klemensova 19, 844 99 Bratislava

---

¹⁸ DEIFENDORF, Barbara. Give Us Back Our Children: Patriarchal Authority and Parental Consent to religious Vocations in Early Counter-Reformation France. In *The Journal of Modern History*, 68, 1996, 2, s. 270 n.

